

Cirkevná politika na Slovensku po roku 1989

Michaela Moravčíková

Nová paradigma vo vzťahoch štátu a cirkví po roku 1989

Zásadné zmeny, podobne ako vo všetkých spoločenských oblastiach v Slovenskej republike po roku 1989, nastali aj v oblasti cirkevnej politiky. Čiastočné uvoľnenie prinieslo aj obdobie Pražskej jari v roku 1968 a obdobie začiatku perestrojky od roku 1985, čo znamenalo najmä obnovu gréckokatolíckej cirkvi a čiastočné obsadzovanie vakantných biskupských stolcov.

K základným požiadavkám, ktoré nastoľovali demonštranti na námestiach voči komunistickej moci počas Nežnej revolúcie v roku 1989, patrila odluka cirkvi od štátu.

Jednou z prvých zásadných právnych úprav v oblasti cirkevnej politiky po roku 1989 je séria zákonodarných úprav, z ktorých prvá sa uskutočnila 13. decembra 1989, v rámci nej boli zrušené takzvané náboženské trestné činy (marenie dozoru nad cirkvami a pod.). V januári 1990 bol zákonom č. 16/1990 Zb. – zrušením paragrafov 7 a 10 zákona č. 218/1949 Zb. – zrušený dozor štátu nad cirkvami. De facto aj de jure bol zrušený inštitút štátneho súhlasu pre ustanovovanie duchovných a ich činnosť a ingerencia štátu v oblasti obsadzovania cirkevných úradov, správy a disponovania s majetkom cirkvi. Zákomom č. 16/1990 došlo k čiastočnej odluke cirkvi od štátu (okrem finančnej oblasti) a štát prestal zasahovať do interných záležitostí cirkvi.

Došlo tiež k obnove diplomatických stykov Slovenskej republiky so Svätou stolicou, čo bolo oznámené 19. 4. 1990, prakticky v predvečer návštevy pápeža Jána Pavla II., ktorá sa uskutočnila 21. – 22. 4. 1990 so zastávkami v Prahe, na Velehrade a v Bratislave.¹

Základ novej konfesnoprávnej úpravy predstavuje Listina základných práv a slobôd, ktorá bola publikovaná ako príloha k ústavnému zákonu č. 23/1991 Zb. Dňa 4. 7. 1991 Federálne zhromaždenie Českej a Slovenskej federatívnej republiky prijalo zákon, ktorý sa nadhlo stal špecializovanou normou československého, neskôr aj slovenského konfesijného práva, priamo nadväzujúcou na Listinu základných práv a slobôd – zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkvi a náboženských spoločností, ktorý nadobudol účinnosť od 1. 9. 1991. Zákon v prvej časti v nadväznosti na ústavné predpisy podrobne vymedzuje právo každého prejavovať svoje náboženstvo. Paragraf 5 zákona ustanovuje, že cirkvi a náboženské spoločnosti spravujú svoje záležitosti nezávisle od štátnych orgánov. V druhej časti je špecifikované právne postavenie registrovaných cirkvi a náboženských spoločností. Tretia časť sa venuje pravidlám registrácie cirkvi a náboženských spoločností.

Novela zákona o rodine č. 234/1992 Zb. obnovila s účinnosťou od 1. 7. 1992 tradičnú alternatívnu formu uzatvárania manželstva, čím sobáše uzatvorené pred orgánmi registrovaných cirkvi a náboženských spoločností nadobudli civilnoprávnu účinnosť.²

1 Návšteva republiky – apoštolská cesta – sa uskutočnila na pozvanie prezidenta Václava Havla.

2 TRETERA, J. R.: *Štát a cirkve v České republice*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 54 – 55.

V období od roku 1989 po vznik samostatnej Slovenskej republiky 1. 1. 1993 boli v ČSFR položené základy novej cirkevnej politiky štátu a základné piliere nového konfesnoprávneho systému reflektujúceho demokratické prostredie. Cirkvi a náboženské spoločnosti nadobudli možnosť slobodného spravovania si vlastných vecí, pôsobenia v spoločnosti a naštartoval sa aj proces vysporiadania majetkových krívd spôsobených cirkvám v minulosti.

Ústavné zakotvené princípy vzťahu Slovenskej republiky k ideológiám a náboženstvu

Ústava Slovenskej republiky z roku 1992³ sa v preambule hlási k cyrilo-metodskému duchovnému dedičstvu a historickému odkazu Veľkej Moravy. V prvej hlave Ústavy Slovenskej republiky (Základné ustanovenia) v čl. 1 (1) nachádzame základnú zásadu: „Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát. Neviaže sa na nijakú ideológiu ani náboženstvo.“⁴ Článok 24 Ústavy zaručuje slobodu myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery. Toto právo zahŕňa možnosť zmeniť náboženské vyznanie alebo vieru. Každý má právo byť bez náboženského vyznania. Každý má právo slobodne prejavovať svoje náboženstvo alebo vieru buď sám, alebo spoločne s inými, súkromne alebo verejne, bohoslužbou, náboženskými úkonmi, zachovávaním obradov, alebo sa zúčastňovať na jeho výučbe.

- „(1) Sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery sa zaručujú. Toto právo zahŕňa aj možnosť zmeniť náboženské vyznanie alebo vieru. Každý má právo byť bez náboženského vyznania. Každý má právo verejne prejavovať svoje zmýšľanie.
- (2) Každý má právo slobodne prejavovať svoje náboženstvo alebo vieru buď sám, buď spoločne s inými, súkromne alebo verejne, bohoslužbou, náboženskými úkonmi, zachovávaním obradov alebo zúčastňovať sa na jeho vyučovaní.
- (3) Cirkvi a náboženské spoločnosti spravujú svoje záležitosti samy, najmä zriaďujú svoje orgány, ustanovujú svojich duchovných, zabezpečujú vyučovanie náboženstva a zakladajú reholné a iné cirkevné inštitúcie nezávisle od štátnych orgánov.
- (4) Podmienky výkonu práv podľa odsekov 1 až 3 možno obmedziť iba zákonom, ak ide o opatrenie nevyhnutné v demokratickej spoločnosti na ochranu verejného poriadku, zdravia a mravnosti alebo práv a slobôd iných.“⁵

Cirkevná politika v Slovenskej republike od roku 1993

Doterajšie a aj súčasná vláda Slovenskej republiky sa vo svojom programovom vyhlásení prihlásili k harmonickej spolupráci s registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami, ako aj k úsiliu o kvalitatívne novú právnu úpravu vzťahov s nimi. Sloven-

3 č. 460/1992 Zb. v znení neskorších zmien a doplnení ústavnými zákonmi č. 244/1998 Z. z., č. 9/1999 Z. z., č. 90/2001 Z. z., č. 140/2004 Z. z., č. 323/2004 Z. z.

4 <http://www-8.vlada.gov.sk/index.php?ID=1013>

5 <http://www-8.vlada.gov.sk/index.php?ID=1015>

ská republika, ako sa dá odvodiť z ostatných programových vyhlásení vlády⁶, vo vzťahu k cirkvám vychádza z uznania ich spoločenského a právneho postavenia ako verejno-právnych inštitúcií sui generis a spolupracuje s nimi podľa zásad partnerskej spolupráce. Poskytuje registrovaným cirkvám a náboženským spoločnostiam ekonomickú podporu pri výkone ich všeobecne prospešnej činnosti, garantuje ich právne postavenie a možnosti ich pôsobenia vo verejnom živote. Považuje ich za subjekty s nenahraditeľným mravným potenciálom, a preto od nich očakáva rozhodujúcu pomoc pri morálnej obnove spoločnosti. Cirkvi vníma ako dôležitú súčasť kultúrneho a sociálneho života štátu a predpokladá, že sa stanú dôležitým činiteľom formovania duchovného a morálneho vedomia spoločnosti. Vzťah Slovenskej republiky k cirkvám možno charakterizovať ako vzťah parity a vzájomnej kooperácie.

Zákonodarstvo postupuje voči cirkvám jednotne, cirkvi ako právnické osoby podliehajú iba obmedzeniam vyplývajúcim zo všeobecne záväzných predpisov.

Vrátenie cirkevného majetku

Slovenská republika ako jedna z prvých postkomunistických krajín dôsledne riešila problematiku vrátenia cirkevného majetku. Na základe zákona č. 298/1990 Zb. o navrátení majetku rehoľným rádom a kongregáciám a zákona č. 282/1993 Zb. o zmiernení niektorých majetkových krívd bol cirkvám, rehoľným rádom a kongregáciám vrátený predtým zoštatnený majetok, ktorého súčasťou sú aj významné a jedinečné kultúrne pamiatky. Reštitučný zákon bol následne upravený novelou č. 97/2002, ktorá spresnila a rozšírila možnosť reštitúcií. Zákon č. 503/2003 Z. z. predĺžil lehoty na uplatnenie nárokov na navrátenie majetku, čím bola poskytnutá rovnaká právna ochrana vlastníctva fyzických osôb a vlastníctva cirkvi a náboženských spoločností.

Majetok, ktorý bol pred 28. aprílom 1950 vlastníctvom gréckokatolíckej cirkvi, a ktorý bol na základe výnosu bývalého Štátneho úradu pre veci cirkevné prevedený do vlastníctva pravoslávnej cirkvi, sa na základe zákonného opatrenia Slovenskej národnej rady č. 211/1990 z 29. 5. 1990 vrátil do vlastníctva gréckokatolíckej cirkvi. Proces majetkového vyrovnania sa zavíril 27. 4. 2000, podpisom dohody o ukončení vyrovnania majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou.

6 Programové vyhlásenie vlády SR z augusta 2006: „Vláda SR považuje za dôležité udržiavať harmonické vzťahy štátu s cirkvami a náboženskými spoločnosťami. Deklaruje záujem rozvíjať partnerský dialóg s ich predstaviteľmi vo všetkých oblastiach, kde sa angažujú pri riešení celospoločenských problémov a podporí sociálne, kultúrne, vzdelávacie a iné verejnoprospešné aktivity cirkvi a náboženských spoločností. Vláda SR rešpektuje platný legislatívny rámec pôsobenia cirkvi a náboženských spoločností a je pripravená plniť z neho vyplývajúce záväzky“ <http://www-8.vlada.gov.sk/data/files/1899.rtf>
Programové vyhlásenie vlády SR z novembra 2002: „Vláda si uvedomuje dôležitosť posilňovať morálne hodnoty v našej spoločnosti. V tejto súvislosti počíta s efektívnou podporou cirkvi. Svoje kontakty s cirkvami bude vláda realizovať na základe vzájomnej úcty a vyváženosti k jednotlivým cirkvám. Vláda dopracuje sústavu dohôd so Svätou stolicou a vyváženým spôsobom upraví aj vzťah štátu k iným cirkvám.“ http://www.vlada.gov.sk/dokumenty/programove_vyhlasenie_vlady-20021104.rtf

Platná právna úprava o slobode náboženstva a postavení cirkví a náboženských spoločností v Slovenskej republike

Na základe ustanovenia kompetenčného zákona je ústredným orgánom štátnej správy vo veciach cirkví a náboženských spoločností Ministerstvo kultúry SR. Štát pritom nezasahuje do činnosti cirkví, ani ich metodicky neusmerňuje.⁷

Zásadné otázky postavenia a činnosti cirkví a náboženských spoločností v Slovenskej republike naďalej upravuje zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov. Náboženská sloboda je v SR garantovaná aj ústavným zákonom č. 460/1992 Zb., Ústavou SR a ústavným zákonom č. 23/1991, ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd.⁸ Problematika ekonomického zabezpečenia cirkví a náboženských spoločností je doposiaľ upravená zákonom č. 218/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností v znení zákona č. 16/1991.⁹

Zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností, v znení zákona č. 394/2000 Z. z. zákona č. 201/2007¹⁰, preberá ustanovenia článku 24 ústavy a upresňuje ich. Ustanovuje, že vyznávanie náboženskej viery nesmie byť dôvodom k obmedzovaniu ústavou zaručených práv a slobôd občanov, najmä práva na vzdelanie, voľbu a výkon povolania a prístup k informáciám. Ďalej ustanovuje, že veriaci má právo sláviť sviatky a obrady podľa požiadaviek vlastnej náboženskej viery, a to v súlade so všeobecne záväznými právnymi predpismi.

Zákon o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností č. 308/1991 Zb. považuje za cirkev alebo náboženskú spoločnosť dobrovoľné združenie osôb rovnakej náboženskej viery v organizácii s vlastnou štruktúrou, orgánmi, vnútornými predpismi a obradmi. Cirkvi a náboženské spoločnosti sú právnickými osobami a môžu sa vzájomne združovať. Môžu vytvárať komunity, rády, spoločnosti a podobné spoločenstvá.

Cirkvi a náboženské spoločnosti sú osobitným druhom právnických osôb, ktoré požívajú okrem špeciálneho postavenia (podľa článku 24 ústavy) ďalšie práva vo všeobecnosti priznané Ústavou právnickým osobám. Ide najmä o nedotknuteľnosť súkromia, ochranu

7 Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky (MK SR), najmä prostredníctvom Cirkevného odboru MK SR, vydáva všeobecne záväznú právnu predpis upravujúce postavenie a pôsobenie cirkví a náboženských spoločností, zabezpečuje úlohy súvisiace s prípravou návrhu rozpočtu pre cirkvi a náboženské spoločnosti pre štátny rozpočet, koordinuje postup cirkví a náboženských spoločností pri zúčtovaní finančných vzťahov so štátnym rozpočtom, rozpisuje finančné prostriedky štátneho rozpočtu účelovo určené pre cirkvi, náboženské spoločnosti a charitu, vykonáva dohľad nad ich efektívnym a hospodárnym využitím, vypracúva odborné stanoviská, financuje geodetické práce súvisiace s plnením zákona o zmiernení niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam, vykonáva registráciu cirkví a eviduje právnické osoby, odvodzujúce svoju právnu subjektivitu od registrovaných cirkví. Analýze cirkevnej politiky, tradičnej a novej religiozity, problematike náboženskej slobody a štatistickému zisťovaniu sa venuje Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, štátna organizácia v zriaďovateľskej pôsobnosti MK SR. Por. MARÁKY, P. (zost.): *Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky v číslach a faktoch 1999 – 2000*. Bratislava : MK SR, 2001. s. 470 – 474.

8 Por. JURAN, J.: *Súčasný vzťah štátu a cirkví v Slovenskej republike*. In: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 1998*. Bratislava : ÚVŠC, 1999, s. 115 – 118.

9 Por. MORAVČÍKOVÁ, M., CIPÁR, M.: *Cisárovi cisárovo. Ekonomické zabezpečenie cirkví a náboženských spoločností*. Bratislava : ÚVŠC, 2001, s. 57 – 81.

10 Zákon č. 201 z 29. marca 2007, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení zákona č. 394/2000 Z. z.

majetku, mena, dedenia, listové tajomstvo, slobodu pohybu a pobytu, slobodu prejavu a práva na informácie, petičné právo, právo zhromažďovania, združovania, právo na súdnu a inú právnu ochranu a pod.

Štát uznáva ako cirkvi a náboženské spoločnosti iba tie, ktoré sú registrované. Regis-trujúcim orgánom je podľa zákona č. 308/1991 v znení neskorších noviel Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. Návrh na registráciu cirkvi alebo náboženskej spoločnosti môže prípravny orgán zakladaného subjektu podať, ak preukáže, že sa k cirkvi alebo ná-boženskej spoločnosti hlási najmenej 20-tisíc plnoletých členov, ktorí majú trvalý pobyt na území Slovenskej republiky a sú občanmi Slovenskej republiky¹¹. Súčasťou návrhu musia byť aj základné dokumenty o zakladanej cirkvi, ako aj čestné vyhlásenia najmenej 20-tisíc plnoletých členov, ktorí majú trvalý pobyt na území Slovenskej republiky a sú občanmi Slovenskej republiky, o tom, že sa hlásia k cirkvi alebo náboženskej spoločnosti, podpo-rujú návrh na jej registráciu, sú jej členmi, poznajú základné články viery a jej učenie a sú si vedomí práv a povinností, ktoré im vyplývajú z členstva v cirkvi alebo náboženskej spoločnosti etc.¹²

Po nadobudnutí účinnosti zákona o slobode náboženskej viery a postavení cirkvi a ná-boženských spoločností č. 308 z roku 1991 do nadobudnutia platnosti zákona č. 201/2007, teda do 1. 5. 2007, boli registrované tie náboženské spoločnosti, ktoré dosiahli stanovený početný cenzus 20-tisíc. Cenzus bol vyjadrený podpismi signatárov petície, ktorá bola prílohou základných dokumentov zakladanej cirkvi, a ktorú podľa vtedy platnej legisla-tívy – keď podrobnosti o registrácii cirkvi a náboženských spoločností upravoval zákon č. 192/1992 Zb. o registrácii cirkvi a náboženských spoločností –, mohli podpísať nie-len členovia zakladanej cirkvi, ale aj podporovatelia jej registrácie.¹³ Takýmto spôsobom nadobudli registráciu: Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia (zaregistrovaná v roku 1993), Cirkev Ježiša Krista svätých neskorších dní (zaregistrovaná v roku 2006), Bahájske spoločenstvo v Slovenskej republike (zaregistrované v roku 2007)¹⁴. Okrem toho, v roku 2001 bola dodatočne zaregistrovaná Novoapoštolská cirkev, ktorá predložila príslušné do-kumenty o štátnom súhlase na výkon svojej činnosti na území Slovenskej republiky pred nadobudnutím účinnosti zákona č. 308/1991 Zb.¹⁵

11 §11 zákona č. 201/2007 Z. z. Väčšina registrovaných cirkvi a náboženských spoločností evidentne nespĺňa podmienku pomerne vysokého početného cenzu. Tieto cirkvi a náboženské spoločnosti boli registrované na základe ustanovenia zákona, ktorý ustanovuje, že cirkvi a náboženské spoločnosti, ktoré ku dňu účinnosti tohto zákona vyvíjali svoju činnosť zo zákona alebo na základe štátneho súhlasu, sa považujú za registrované. Väčšina cirkvi a náboženských spoločností v Slovenskej republike pôsobí na základe tejto recipovanej registrácie.

12 §11 zákona č. 201/2007 písmeno d.

13 Por. odpoveď Ministerstva kultúry SR na základe žiadosti o informácie podľa zákona 211/2000 Z. z. (MK –65/2001 – IZ zo dňa 7. 6. 2001), podľa ktorej „zákony regulujúce registráciu cirkvi a náboženských spoločností nestanovujú, aká má byť motivácia osôb pre podpísanie háru deklarujúceho ich hlásenie sa k cirkvi či náboženskej spoločnosti, preto nemusí znamenať členstvo v nej podľa vnútorných predpisov danej cirkvi či náboženskej spoločnosti“.

14 <http://www.culture.gov.sk/cirkev-nabozenske-spolocnosti/neprehliadnite/spravne-konania>

15 O rovnaký spôsob zaregistrovania požiadala v roku 2001 aj Spoločnosť veriacich v Krista nazaretských na Slovensku, ktorá svoju žiadosť odôvodnila povolením na vykonávanie pohrebných obradov na cintorínoch vo vtedajšej Slovenskej socialistickej republike. Cirkevný odbor MK SR však túto žiadosť o registráciu odmietol, pretože Spoločnosť veriacich v Krista nazaretských na Slovensku nie je uvedená v prílohe zákona č. 308/1991, ku dňu účinnosti tohto zákona nevyvíjala svoju činnosť zo zákona alebo na základe štátneho súhlasu. Samotné povolenie na vykonávanie pohrebných obradov predložené touto spoločnosťou uvádza, že je prechodným povolením, ktoré „platí do riadneho konštituovania a registrácie uvedenej spoločnosti.“

V Slovenskej republike je k 15. júnu 2007 registrovaných 18 cirkví:

Apoštolská cirkev na Slovensku
Bratská jednota baptistov v Slovenskej republike
Bahájske spoločenstvo v Slovenskej republike
Cirkev adventistov siedmeho dňa, Slovenské združenie
Cirkev bratská v Slovenskej republike
Cirkev Ježiša Krista svätých neskorších dní
Cirkev československá husitská na Slovensku
Evanjelická cirkev augsburského vyznania na Slovensku
Evanjelická cirkev metodistická, Slovenská oblasť
Gréckokatolícka cirkev v Slovenskej republike
Kresťanské zbory na Slovensku
Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia
Novoapoštolská cirkev v Slovenskej republike
Pravoslávna cirkev na Slovensku
Reformovaná kresťanská cirkev na Slovensku
Rímskokatolícka cirkev na Slovensku
Starokatolícka cirkev na Slovensku
Ústredný zväz židovských náboženských obcí v Slovenskej republike.

V roku 2006 sa pokúsila o registráciu Ateistická cirkev neveriacich. Ministerstvo kultúry SR registráciu odmietlo, voči čomu sa prípravný výbor odvolal na Najvyšší súd Slovenskej republiky podaním zo dňa 17. 1. 2007.¹⁶ V súčasnosti prebieha registračný proces ďalšieho subjektu, ktorý vo februári 2007 podal na ministerstvo kultúry návrh na registráciu, ide o cirkev Kresťanské spoločenstvá Slovenska.¹⁷

Problematika podmienok registrácie cirkví a náboženských spoločností v Slovenskej republike, najmä vzhľadom na relatívne vysoký početný cenzus, je častým predmetom diskusií. Dôvodom ostrej polemiky a kritiky býva porovnávanie násobne nižších početných cenzov s krajinami s vyšším počtom obyvateľov. Často sa však pritom zabúda na existujúci rozdiel medzi registrovanými a etablovanými, či uznanými cirkvami, ktorý nachádzame v krajinách s nízkymi, resp. symbolickými početnými cenzami. Naopak, na Slovensku takéto rozdelenie neexistuje a každá z registrovaných cirkví a náboženských spoločností má

Por. Povolenie sekretariátu vlády SSR pre veci cirkevné č. MK-6987/89-15-K z 11. 12. 1989 na vykonávanie pohrebných obradov na cintorínoch v Slovenskej socialistickej republike Spoločnosťou veriacich v Krista nazaretských v Slovenskej republike. Tiež por. Juran, J.: K dvom žiadostiam o zaregistrovanie cirkvi. In MORAVČÍKOVÁ, M., VALOVÁ, E.: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2002*, Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, Bratislava 2003, s. 277 – 279. Aj <http://www.culture.gov.sk/cirkev-nabozenske-spolocnosti/dokumenty/informacia-o-registracii-novoapostolskej-cirkvi>

16 Por. <http://forum.humanisti.sk/viewtopic.php?t=64>

17 Z neregistrovaných cirkví a náboženských spoločností, vychádzajúcich z kresťanstva, alebo naň nadväzujúcich, okrem už spomenutých Kresťanských spoločenstiev a Nazarénov, na Slovensku pôsobia napríklad: Medzinárodné spoločenstvo Kristovo (patrí medzi Medzinárodné cirkvi Kristove (ICC), Bratislavská cirkev Kristova, Medzinárodné spoločenstvo Kristovo Bratislava, Kristova Cirkev Nitra, Kristova Cirkev Banská Bystrica, Kristova Cirkev Košice), Slovo života, Oáza viery, Teen Challenge, Modrý kríž, Slobodná ľudová misia, Calvary Chapel, Cirkev Manna, Internacionálne združenie obchodníkov plného evanjelia, Nové zjavenie, Torontské požehnanie, Cirkev zjednotenia, Univerzálny život, Rodina, Rastafariáni, Church of Immanuel etc.

okamžite po zaregistrovaní prístup k všetkým právam a benefitom rovnako ako ostatné registrované cirkvi, ktoré možno označiť ako na našom území historické cirkvi – cirkvi s dlhou tradíciou existencie a pôsobenia na našom území.

Zmluvné vzťahy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou a medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami

Možnosť uzatvárať zmluvy so štátom bola daná cirkvám a náboženským spoločnostiam zákonom č. 394/2000 Z. z., ktorým sa mení zákon č. 308/1991 Zb. Väčšina subjektov túto zákonom danú možnosť využila.

Významným medzníkom v oblasti slovenskej cirkevnej politiky i medzinárodného práva bolo podpísanie *Základnej zmluvy medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou*¹⁸ Národná rada vyslovila súhlas so Základnou zmluvou 30. 11. 2000 (uznesenie NR SR č. 1159). Ide o politickú medzinárodnú zmluvu prezidentského typu. Z hľadiska obsahu komplexne rámcovo upravuje vzťahy medzi SR a Svätou stolicou. Podpísaná bola 24. novembra 2000 a platnosť nadobudla výmenou ratifikačných listín vo Vatikáne 18. decembra 2000. Slovenská Základná zmluva so Svätou stolicou bola uzatvorená ako 137. vo svete.

Dňa 11. apríla 2002 podpísal prezident republiky *Zmluvu medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami v Slovenskej republike* č. 250/2002 Z. z., s ktorej uzatvorením predtým súhlasila vláda SR a Národná rada SR. Táto zmluva, hoci má iný charakter, je svojím obsahom takmer identická so Základnou zmluvou medzi SR a Svätou stolicou. Jedenásť registrovaných cirkví a náboženských spoločností prostredníctvom nej využilo možnosť uzatvárať zmluvy so štátom, danú všetkým registrovaným cirkvám zákonom č. 394/2000 Z. z.

Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou okrem iného zakotvila, že zmluvné strany uzatvorila ešte štyri čiastkové zmluvy.

Prvá z nich, *Zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o duchovnej službe katolíckym veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky* č. 648/2002 nadobudla platnosť 27. novembra 2002.¹⁹ Na základe tejto zmluvy bol vytvorený ordinariát ozbrojených síl a ozbrojených zborov SR na úrovni diecézy a bol vymenovaný ordinár na úrovni biskupa.²⁰ Zmluva upravila výkon duchovnej služby pre katolíkov v Ozbrojených silách SR, Policajnom zbore, Zbore väzenskej a justičnej stráže, Železničnej polícii a pre osoby zbavené slobody rozhodnutím štátneho orgánu. Obdobnou je *Dohoda medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o výkone pastoračnej služby ich veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky* č. 270/2005 Z. z. Ústredie ekumenickej pastoračnej služby v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch SR bolo otvorené slávnostnými bohoslužbami 10. 3. 2007. Je vrcholným orgánom druhej štruktúry duchovnej služby ozbrojených síl a ozbrojených zborov a paralelnou štruktúrou ordinariátu.

18 Publikovaná 23. 8. 2001 pod č. 326/2001 Z. z. (čiastka 136).

19 Prezident Slovenskej republiky zmluvu ratifikoval 11. októbra 2002 a výmena ratifikačných listín prebehla vo Vatikáne 28. októbra 2002.

20 Ordinariát má kánonickú i štátnu právnu subjektivitu. Ordinára menuje Svätá stolica, je členom Konferencie biskupov Slovenska a je organizačne začlenený v ozbrojených silách SR.

Ďalším významným konfesnoprávnym prameňom je *Zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o katolíckej výchove a vzdelávaní* č. 394/2004 Z. z. *Obdobná Dohoda medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o náboženskej výchove a vzdelávaní* č. 395/2004 Z. z. bola uznesením č. 794 zo dňa 21. 8. 2003 schválená vládou SR a následne aj Národnou radou SR. Text tejto dohody zohľadňuje špecifiká jedenástich registrovaných cirkví a náboženských spoločností a zabezpečuje ich rovnoprávne postavenie s rímskokatolíckou a gréckokatolíckou cirkvou pri zriaďovaní cirkevných škôl, náboženskej výchove a vzdelávaní.²¹

Dnes ešte nemôžeme s patričným časovým odstupom úplne komplexne zhodnotiť prínosy vyplývajúce z uzavretia Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou a Zmluvy medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami²². Aj takzvané čiastkové zmluvy o duchovnej službe v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch a o výchove a vzdelávaní²³ sú v platnosti príliš krátko na komplexné zhodnotenie ich prínosov. Nepochybne však posunuli vývoj konfesného práva na Slovensku na kvalitatívne vyššiu úroveň. Snáď je nastupujúcim trendom, že štát bude čoraz menej „písať zákony o cirkvách“ a čoraz viac odpovedať na ponuky cirkví na spoluprácu, čo bude napokon vyjadrené zmluvami a dohodami o spolupráci v rôznych oblastiach verejnej sféry.

21 ČEPLÍKOVÁ, M.: *Štát, cirkvi a právo na Slovensku. História a súčasnosť*. Košice : UPIŠ, 2005, s. 139.

22 Zmluvu so Slovenskou republikou uzavrelo 11 registrovaných cirkví a náboženských spoločností: Apoštolská cirkev na Slovensku, Bratská jednota baptistov v Slovenskej republike, Cirkev adventistov siedmeho dňa, Cirkev bratská v Slovenskej republike, Cirkev československá husitská na Slovensku, Evanjelická cirkev augsburského vyznania na Slovensku, Evanjelická cirkev metodistická, Pravoslávna cirkev na Slovensku, Reformovaná kresťanská cirkev na Slovensku, Starokatolícka cirkev na Slovensku, Ústredný zväz židovských náboženských obcí v Slovenskej republike.

Text zmluvy predpokladá prijatie nasledovných dohôd:

O právnej subjektivite registrovaných cirkví (článok 1 odsek 2);

O zastupovaní cirkví pri úradovní Organizácie spojených národov a ďalších medzinárodných organizácií v Ženeve (čl. 4 ods. 4);

O uplatňovaní výhrad vo svedomí jednotlivca podľa vieroučných a mravoučných zásad cirkví (čl. 7 ods. 2);

O vyučovaní náboženstva a náboženskej výchove detí, vrátane rozsahu finančného zabezpečenia škôl a školských zariadení z prostriedkov štátneho rozpočtu SR (čl. 13 ods. 2 a 9);

O pastoračnej službe v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch (čl. 14 ods. 4);

O primeranom rozsahu vstupu cirkví do vysielania verejnoprávnych spoločenských informačných prostriedkov (čl. 18 ods. 4);

O finančnom zabezpečení cirkví, vrátane finančného zabezpečenia cirkevných sociálnych, charitatívnych, zdravotníckych a podobných zariadení (čl. 20 a čl. 17 ods. 3) a rozsahu finančného zabezpečenia pri udržiavaní a obnove cirkevných kultúrnych pamiatok (čl. 21 ods. 1) a v čl. 22 o prípadných sporných otázkach, týkajúcich sa výkladu a vykonávania tejto zmluvy.

V súvislosti s realizáciou vnútroštátnej Zmluvy medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami schválila vláda Slovenskej republiky uznesením č. 699 zo 16. júla 2003 štatút Komisie pre zabezpečenie vykonávania zmluvy medzi SR a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami. Komisia je poradným a iniciatívnym orgánom vlády SR. Koordinuje proces uzatvárania čiastkových dohôd jedenástich registrovaných cirkví a náboženských spoločností so Slovenskou republikou a monitoruje ich plnenie. Predsedom komisie je podpredseda vlády SR pre európske záležitosti, ľudské práva a menšiny. Sekretariátom komisie, ktorý zabezpečuje jej činnosť, je cirkevný odbor Ministerstva kultúry Slovenskej republiky. Por. <http://www.culture.gov.sk/cirkev-nabozenske-spolocnosti/dokumenty/komisia-na-vykonavanie-zmluvy>

23 Por. MORAVČÍKOVÁ, M., RIOBÓ SERVÁN, A.: *Cooperación del Estado con las Iglesias en Materia de Educación: La República Eslovaca*. In *Revista general del Derecho Canónico y Derecho Ecclesiástico del Estado*. No 7, Enero 2005. <http://www.iustel.com/>

Návrh *Zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o práve uplatňovať výhrady vo svedomí* a návrh *Dohody medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o práve uplatňovať výhrady vo svedomí* rozkolísali slovenskú politickú scénu tak intenzívne, ako sa to nepodarilo ani téme reštitúcií cirkevného majetku, či nového modelu ekonomického zabezpečenia cirkví. Možno teda predpokladať, že príprava tzv. čiastkových zmlúv, resp. dohôd o finančnom zabezpečení cirkví a najmä o práve uplatňovať výhrady vo svedomí, aj vo svetle nedávno medializovaného stanoviska evanjelickej cirkvi augsburského vyznania²⁴, bude závažnou problematikou v oblasti ďalšieho vývoja konfesného práva na Slovensku.

Financovanie cirkví v Slovenskej republike

Po roku 1989 nová legislatíva umožnila, ako už bolo spomenuté vyššie, cirkvám a náboženským spoločnostiam plnú vnútornú samosprávu, avšak neodstránila ich priamu ekonomickú väzbu na štát. Zákon č. 218/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností prostredníctvom celého radu novelizácií, ktoré odstránili diskriminačný prístup a dozor štátu nad cirkvami, v oblasti financovania stále v podstate zachováva paternalistický prístup štátu k cirkvám. Uvedeným zákonom komunistický štát vnútil cirkvám a náboženským spoločnostiam jednotnú formu nárokovej priamej štátnej podpory, ktorá im mala v ekonomickej oblasti komplexne nahradiť celé spektrum individuálne diferencovaných tradičných zdrojov. V období od 25. 2. 1948 do nadobudnutia platnosti zákona č. 218/1949 Zb. – do 1. 11. 1949, bola bez náhrady zoštatnená rozhodujúca časť produktívneho majetku cirkví, predovšetkým prostredníctvom realizácie zákonov o pozemkových reformách. Reštitúcia cirkevných majetkov je preto jedným z nosných procesov, umožňujúcich cirkvám začať si budovať ekonomickú nezávislosť.

V súčasnosti štát cirkvám a náboženským spoločnostiam na základe zákona č. 218/1949 Zb. a jeho novelizácie zákonom č. 522/1992 Zb. poskytuje úhradu plátov duchovných (vrátane odvodov do sociálneho a nemocenského fondu a fondu zamestnanosti), ak o to cirkvi a náboženské spoločnosti požiadajú.

Zaradenie plátov duchovných do kategórií a platových stupňov upravuje nariadenie vlády SR. Štát prispieva aj na prevádzku ústredí registrovaných cirkví a náboženských spoločností. Správcom finančných prostriedkov, ktoré Národná rada SR v štátnom rozpočte určí pre cirkvi a náboženské spoločnosti, je Ministerstvo kultúry SR, ktoré prostredníctvom cirkevného odboru poukazuje každomesačne určené finančné prostriedky jednotlivým ústrediam cirkví. Štátny rozpočet vyčleňuje aj finančné prostriedky, ktoré sú príspevkom pre Slovenskú katolícku charitu a evanjelickú Diakoniú. Štát môže finančne prispievať cirkvám a náboženským spoločnostiam až do výšky 80 % obstarávacej ceny na zakúpenie a inštaláciu elektronických signalizačných zariadení, určených na ochranu sakrálnych kultúrnych pamiatok.

Od dane sú oslobodené všetky výnosy kostolných zbierok, príjmy za cirkevné úkony a pravidelné príspevky členov registrovaných cirkví a náboženských spoločností. Od zá-

24 Generálne presbyterstvo ECAV vydalo 7. 6. 2007 stanovisko, v ktorom sa uvádza, že nebude žiadať uzatvorenie zmluvy medzi ňou a SR o práve uplatňovať výhrady vo svedomí. Odôvodnilo to tým, že v ich učení nie je svedomie právnym pojmom, nemožno ho právne vyjadriť a definovať. Podľa evanjelickej teológie svedomie nie je u nikoho dokonalé, ale naopak, je poddané hriechu, preto z neho nie je možné urobiť právnu normu. <http://www.aktualne.sk/domov/politika/clanek.phtml?id=238807>

kladu dane fyzických osôb, ako aj právnických osôb možno odpočítať v zákonom stanovenej výške hodnotu darov poskytnutých na humanitné, charitatívne a náboženské účely pre štátom uznané registrované cirkvi a náboženské spoločnosti. Od dane z pozemkov sú oslobodené pozemky tvoriace jeden funkčný celok so stavbou alebo jej súčasťou slúžiacou na vykonávanie náboženských obradov cirkvi a náboženských spoločností, ďalej so stavbou alebo jej časťou slúžiacou ako úradovne osôb, ktoré sú poverené duchovnou správou. Od tejto dane sú oslobodené aj pozemky, na ktorých sú zriadené cintoríny. Od dane zo stavieb sú oslobodené stavby a ich súčasti, slúžiace výhradne na vykonávanie náboženských obradov, a ich časti, slúžiace ako úradovne osôb poverených duchovnou správou. Od dane z dedičstva a dane z darovania sú oslobodené dedičstvá a dary určené na rozvoj registrovaných cirkvi a náboženských spoločností.²⁵ Za podmienok stanovených vyhláškou č. 17/1994 Z. z. sú náboženské predmety a dary pre cirkvi a náboženské spoločnosti oslobodené od dovozného cla.

Na základe zákona o daniach z príjmov v znení neskorších predpisov je každý daňovník oprávnený prostredníctvom príslušného správcu alebo platiteľa dane poukázať sumu zodpovedajúcu 2 % zaplatenej dane jednej z určených právnických osôb²⁶, medzi ktorými sú aj účelové zariadenia cirkvi a náboženských spoločností.

Od roku 2000 prebiehali v Slovenskej republike práce smerujúce k novému modelu ekonomického zabezpečenia cirkvi a náboženských spoločností. V roku 2001 predložilo Ministerstvo kultúry návrh zákona o finančnom zabezpečení cirkvi a náboženských spoločností, ktorý zachováva podstatu doteraz uplatňovaného modelu, avšak s tým rozdielom, že poskytovanie finančných prostriedkov limituje so zreteľom na počty členov jednotlivých cirkvi a náboženských spoločností a zohľadňuje špecifické podmienky ich pôsobenia kategorizáciou podľa veľkostí.²⁷ Návrh zákona prešiel legislatívnym procesom až po zaradenie na prerokovanie plénom Národnej rady SR.²⁸ Na návrh jednej z poslankýň bol však vyňatý z programu schôdze a doteraz nebol opätovne zaradený. Zdá sa, že bude potrebné znovu hľadať široký konsenzus cirkvi a náboženských spoločností, jednotlivých rezortov, politických strán i ďalších zainteresovaných zložiek spoločnosti.

Cirkevná politika na Slovensku v súčasnosti a budúcnosti

Medzi európskymi konfesnoprávnymi systémami možno slovenský prístup k cirkvám a náboženským spoločnostiam charakterizovať ako „prístup na polceste“ medzi striktnou odľudkou a štátnou cirkvou. Ide o vzťah koordinačný a paritný. Žiadna cirkev nie je štátnou cirkvou a nepožíva zvláštne výsady.

Vo všeobecnosti môžeme očakávať, že v súvislosti s harmonizáciou európskych politík v oblasti vzťahov štátu a cirkvi a regulácie plurality náboženstiev v priestore EU, hľada-

25 Zákon č. 366/1999 Z. z. o daniach z príjmov, zákon č. 317/1992 Zb. o dani z nehnuteľnosti, zákon č. 318/1992 Zb. o dani z dedičstva, dani z darovania a dani z prevodu a prechodu nehnuteľností.

26 Okrem účelových zariadení registrovaných cirkvi a náboženských spoločností ide o občianske združenia, nadácie, neinvestičné fondy, neziskové organizácie poskytujúce všeobecne prospešné služby, organizácie s medzinárodným prvkom a Slovenský Červený kríž.

27 <http://www.culture.gov.sk/cirkev-nabozenske-spolocnosti/dokumenty/navrh-zakona-o-financnom-zabezpeceni-cirkvi>

28 Por. MORAVČÍKOVÁ, M., CIPÁR, M.: *Cisárovi cisárovo. Ekonomické zabezpečenie cirkvi a náboženských spoločností*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 2001. s. 277

ním rovnováhy vo vzťahoch štátu a cirkví bude čoraz naliehavejšie vyvstávať otázka o mieste náboženstva v spoločnosti. Rovnako aj problematika aktivít cirkví a náboženstiev vo verejnom priestore. Aktuálnou témou sú už v súčasnosti náboženské symboly v priestoroch verejných škôl. Môžeme očakávať, že s postupujúcou kultúrnou a náboženskou heterogenizáciou Európy budú čoraz naliehavejšie otázky spoločného slávania sviatkov a dá sa tiež predpokladať, že budeme konfrontovaní s požiadavkou alternatívnych dní pracovného pokoja etc.

Riešenie nastolených problémových okruhov by malo vychádzať zo základných princípov slovenského konfesného práva, ktorými snád' aj pre budúcnosť budú neutralita, tolerancia a parita. Tieto určujúce princípy znamenajú:

Neutralita – štát sa nebude identifikovať so žiadnou cirkvou alebo náboženskou spoločnosťou. Takáto neutralita však neznamená zavedenie štátneho ateizmu.

Tolerancia – štát nebude zaviazaný len k neutrálnemu postoju k rôznym náboženským názorom, ale tiež zabezpečí prostredie pozitívnej tolerancie.

Parita – znamená záväzok správať sa rovnako k všetkým náboženským spoločnostiam, pričom platnou legislatívou dané rozlíšenie právneho postavenia vytvára určitý druh odstupňovanej parity. Toto odstupňovanie umožňuje reflektovať sociálne skutočnosti.

Špecificky v horizonte obdobia súčasnej vlády, na základe rozpracovania jej programového vyhlásenia pre rezort kultúry a pre oblasť cirkví a náboženských spoločností, sa výkon praktickej politiky zameria na preskúmanie potreby ďalšej úpravy zákona č. 308/1991 Zb. v zmysle zmien registračných podmienok, každoročných úprav nariadenia vlády ČSFR č. 578/1990 zb. o úprave osobných pôžitkov poskytovaných duchovným cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov, ktorým sa budú pravidelne valorizovať platy duchovných v závislosti od valorizácie platov zamestnancov vo verejnom sektore. V spolupráci s registrovanými cirkvami bude pozornosť venovaná ďalším ekonomickým a právnym problémom, problematike odstraňovania rasizmu a xenofóbie, problematike náboženského extrémizmu a terorizmu, štúdiu nových náboženských hnutí a ich pôsobenia v slovenskej spoločnosti, ako aj vytváraniu podmienok pre činnosti cirkví a náboženských spoločností, ktoré sú zamerané na skvalitnenie kultúrneho života rómskej populácie.²⁹

29 http://www.culture.gov.sk/uploads/Wb/v0/Wbv0bS5_VzRgYHhV_rPYjw/Rozpracovanie-programoveho-vyhlasenia-vlady-SR.pdf